

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง

จัดทำโดย นายธีรพงษ์ ธิติราษฎร์
รหัส 580311

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
1. บทนำ	1
2. ข้อความคิดว่าด้วยหลักการของประชาธิปไตย	2
2.1 ความหมายของประชาธิปไตย	2
2.2 หลักการของหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง	3
3. บทบัญญัติของกฎหมายกับการส่งเสริมและพัฒนาพรรคการเมือง	4
4. ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง	7
5. บทสรุป	12
บรรณานุกรม	15

ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง

นายธีรพงษ์ ธีติธางกูร^๑

บทคัดย่อ

ในประการแรก รายงานทางวิชาการฉบับนี้จะมุ่งที่ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตย หลักการของหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง และบทบัญญัติของกฎหมายกับการส่งเสริมและพัฒนาพรรคการเมือง ตลอดจนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีบทบาทในการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง และปกป้องคุ้มครองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จากการศึกษาคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2554 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 26/2554 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2556 กรณีที่พิจารณาวินิจฉัยมติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองว่าขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ นั้น พบว่า คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าว สามารถสรุปเป็นหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองได้ดังนี้ (1) รัฐธรรมนูญ 2550 มีเจตนารมณ์ที่จะเสริมสร้างพรรคการเมืองให้เป็นองค์กรทางการเมืองที่มีความเข้มแข็ง เป็นรากฐานที่มั่นคงของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (2) รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองเป็นบทบัญญัติเริ่มต้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและกระทำกิจกรรมทางการเมืองในระดับของการเข้าใช้อำนาจอธิปไตยขององค์กรพรรคการเมืองอันเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (3) การใช้สิทธิให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามมาตรา 65 โดยไม่จำต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ในทางกลับกันพรรคการเมืองก็สามารถคัดกรองบุคคลเข้าร่วมอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันเพื่อร่วมกันพัฒนาให้พรรคการเมืองของตนมีความเข้มแข็ง อันนำไปสู่ความเป็นสถาบันในทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้พรรคการเมืองมีกระบวนการให้สมาชิกของพรรคพ้นจากการเป็นสมาชิก หากเห็นว่าสมาชิกผู้นั้นมีแนวคิดหรือการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายพรรคการเมืองที่ผู้นั้นสังกัด (4) รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2550 แก้ปัญหาด้วยการนำหลักอิสระอาณัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลับมาอีกครั้ง แต่ยังคงบังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรค และให้พรรคการเมืองสามารถขับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกจากพรรคโดยมีผลทำให้

^๑ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านบริหาร สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องพ้นสมาชิกภาพ ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาหลักอิสระอาณัติไม่อาจใช้ได้จริง เนื่องจากยังบังคับให้สังกัดพรรคการเมือง และถ้ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใช้หลักอิสระอาณัติ ก็จะเกิดปัญหาว่า ต้องอยู่ด้วยกันในพรรคต่อไป ถึงแม้จะมีความคิดเห็นและแนวทางทางการเมืองไม่ตรงกันอีกต่อไปแล้ว ก็จะกลายเป็นเสรีภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยไม่ต้องมีวินัยพรรค ซึ่งแทนที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว กลับยิ่งทำให้ปัญหามีมากขึ้นดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้

ส่วนข้อเท็จจริงปรากฏว่า ได้มีการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเพียง 3 คดี เท่านั้น ซึ่งถือว่ามีจำนวนคดีน้อยมาก ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่เป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองอยู่จำนวนมาก และระบบกฎหมายก็เปิดกว้างให้สามารถยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้อย่างไม่ยากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่เป็นสมาชิกพรรคการเมือง หากประสงค์จะยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งกฎหมายกำหนดจำนวนผู้ยื่นคำร้องไว้ไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคนคนเท่านั้น ดังนั้น หนทางทางแก้ปัญหาของระบบรัฐสภาของประเทศไทยที่ดีที่สุด คือ การทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติไม่ถูกรัฐบาลครอบงำโดยใช้พรรคการเมืองอีกต่อไป โดยการไม่บังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรค ซึ่งจะเป็นการแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ และจะทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถทำหน้าที่ผู้แทนปวงชนได้อย่างแท้จริง ไม่อยู่ภายใต้รัฐบาล และจะทำให้การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารกลับคืนมาอีกครั้ง

คำสำคัญ หลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญ กฎหมายพรรคการเมือง

ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง

1. บทนำ

พรรคการเมือง (Political Party) เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะพรรคการเมืองเป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐบาลที่ทำหน้าที่บริหารปกครอง พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความชอบธรรมในการเลือกตัวแทนในรูปแบบการเลือกตั้ง (Election) เพื่อให้ได้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปทำหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ของสังคม โดยที่พรรคการเมืองจะนำเอาปัญหาหรือความต้องการของประชาชนมาแปลงเป็นนโยบายของพรรคเพื่อนำนโยบายเหล่านั้นไปปฏิบัติเมื่อได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหาร กล่าวอีกนัย คือ คณะบุคคลซึ่งมีความคิดเห็นหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องมารวมตัวกัน เพื่อแสดงเจตนารมณ์ทางการเมืองร่วมกัน มีการจัดตั้งจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองถูกต้องตามกฎหมาย และมีการดำเนินกิจการของพรรคการเมือง ให้เป็นไปตามนโยบายและข้อบังคับของพรรคการเมือง มีเป้าหมายที่สำคัญในการสรรหาและคัดเลือกสมาชิกของพรรคลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประชาชนในการใช้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติและอำนาจฝ่ายบริหาร

อย่างไรก็ดี เนื่องจากพรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น การดำเนินกิจการของพรรคการเมือง หรือการกำหนดข้อบังคับของพรรคการเมือง จึงต้องไม่ขัดกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อเป็นการคุ้มครองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้แทนปวงชนชาวไทยเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนชาวไทยเหนือประโยชน์ของพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรรมการบริหารพรรคของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองมีสิทธิเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยมติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองว่าขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ ผู้จัดทำรายงานจึงใคร่สนใจในการศึกษา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตย หลักการของหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง และบทบัญญัติของกฎหมายกับการส่งเสริมและพัฒนาพรรคการเมือง ตลอดจนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีบทบาทในการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง และปกป้องคุ้มครองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งจักได้นำเสนอในหัวข้อดังต่อไปนี้

2. ข้อความคิดว่าด้วยหลักการของประชาธิปไตย

2.1 ความหมายของประชาธิปไตย¹

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ใช้ในการปกครอง ซึ่งคำว่า “ประชาธิปไตย” เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นโดยมีรากศัพท์จากภาษาต่างประเทศ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า democracy ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษากรีก คือ demos หมายถึง ประชาชน kratia หมายถึง การปกครอง เมื่อมารวมกันและรวมกันเป็นภาษาอังกฤษ คือ democracy ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ประชาชนส่วนใหญ่ ผู้จัดทำรายงานขอเสนอความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ดังนี้

รากศัพท์มาจากคำว่า ประชา + อธิปไตย คือ ประชาชน + อำนาจสูงสุด คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุด รวมทั้งหมายถึง การที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ เช่น มีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น ในการชุมนุมในทรัพย์สิน ในการเลือกอาชีพในการนับถือศาสนา ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งภายในขอบเขตกฎหมายประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยจะมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ประชาธิปไตยยังเกี่ยวข้องกับสิทธิ เสรีภาพ ซึ่งหมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบ ระเบียบและวินัย ประชาธิปไตย ไม่ได้หมายถึงสิทธิเสรีภาพที่ไร้ขอบเขต แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย และต้องควบคู่กับหน้าที่ความรับผิดชอบ ระเบียบและวินัย หน้าที่ของประชาชน ภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ หน้าที่ในการเป็นพลเมืองที่ดี

ปรีดี พนมยงค์ ให้นิยามว่าคำว่า “ประชาธิปไตย” ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” หมายถึง หมู่คนคือปวงชน กับคำว่า “อธิปไตย” หมายถึง ความเป็นใหญ่ คำว่า “ประชาธิปไตย” จึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน”

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ไว้ในหนังสือพจนานุกรมของทางราชการว่า “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่” การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

Etzioni - Halevy ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่า เป็นระบบการปกครองที่มีอำนาจในการปกครองของรัฐบาลมาจากการยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ การยินยอมนี้แสดงออกโดยการดำเนินการให้ประชาชนได้รับและใช้อำนาจโดยสม่ำเสมอ เสรี มีการเลือกตั้งทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมในการเลือกตั้ง ซึ่งหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย คือ เสรีภาพของประชาชนที่รวมเสรีภาพในการพูด และมีส่วนร่วมในการแข่งขันทางการเมือง ทั้งนี้ คำว่าประชาธิปไตยค่อนข้างเป็นพลวัต เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม และยังมีกรอบที่กว้างถึงความหมายที่แท้จริงกันอยู่กว้างขวาง แต่มิติที่สำคัญของประชาธิปไตย คือ การแข่งขัน การมีส่วนร่วม และเสรีภาพในทางการเมือง ทั้งนี้พึงเข้าใจว่าการที่ประชาชนจะมีความเป็นใหญ่ในการแสดงความคิดเห็นได้นั้น จำเป็นที่ประชาชนนั้นต้องมี “สิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ชน” อันเป็นสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่คนอื่นหรือประชาชนเป็นส่วนรวม ถ้าชนส่วนมากซึ่งเป็น “สามัญชน” ถูกตัดสิทธิมนุษยชนโดยให้มีหน้าที่แต่อย่างเดียวสามัญชนก็มีลักษณะเป็นทาสหรือข้าไพร่ของชนส่วนน้อยซึ่งมีสิทธิใหญ่ยิ่งหรือ

¹สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2557) จุลสาร เรื่อง การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

“อภิสิทธิ์ชน” แบบการปกครองจึงไม่ใช่ประชาธิปไตย ถ้าสามัญชนมีสิทธิมนุษยชนอย่างเดียว โดยไม่มีหน้าที่มนุษยชนแบบการปกครองก็เกินขอบเขตของประชาธิปไตย

2.2 หลักการของหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง²

ในรัฐที่เป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยในทุกวันนี้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศจะเป็นของประชาชน โดยถือว่าประชาชนทุกคนนั้นเป็นเจ้าของอำนาจร่วมกัน ดังนั้น พรรคการเมืองก็เช่นกัน พรรคการเมืองในฐานะองค์กรที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนในการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีผู้แทนจึงต้องมีความเป็นประชาธิปไตยด้วย กล่าวคือ หลักความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองประกอบไปด้วยหลักการ 4 หลัก ดังนี้

(ก) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของสมาชิกพรรคการเมือง

การที่ให้อำนาจสูงสุดในการปกครองพรรคการเมืองแก่สมาชิกพรรคการเมืองนั้นก็เปรียบเสมือนการที่ให้อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศเป็นของรัฐ กล่าวคือ หากเรามีได้ให้อำนาจสูงสุดเป็นของสมาชิกพรรคการเมืองแล้ว ก็จะมีบุคคลเพียงบางกลุ่มหรือบางคนเท่านั้นที่กุมอำนาจอยู่ในพรรคการเมืองในลักษณะเผด็จการ และเมื่อมีการปกครองภายในพรรคการเมืองเป็นเผด็จการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพรรคการเมืองนั้นมักมีอำนาจเหนือตัวผู้แทนของปวงชน ก็จะทำให้ผู้แทนของประชาชนนั้นต้องจำยอมตกอยู่ภายใต้เงื้อมมือของกลุ่มเผด็จการดังกล่าว และเนื่องด้วยกลุ่มเผด็จการนั้นมักมีอำนาจเต็ม (Absolute Power)³ ในการปกครองพรรค ก็มีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจไปในทางที่มิชอบ (Abuse of Power) หรือใช้อำนาจในการหาประโยชน์ส่วนตัวเสียมากกว่าที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น การที่ให้อำนาจสูงสุดในการปกครองพรรคการเมืองเป็นของสมาชิกพรรคนั้นเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจต่าง ๆ ของพรรคการเมือง และจะเป็นการลดอำนาจการครอบงำผู้แทนโดยกลุ่มที่กุมอำนาจในพรรคการเมืองให้กระจายลงไปสู่สมาชิกพรรคนั่นเอง โดยหลักการนี้ทำให้ผู้แทนของปวงชน เป็นผู้แทนของสมาชิกพรรค ซึ่งก็คือประชาชนภายในรัฐ มิใช่ผู้แทนของหัวหน้าพรรคหรือคณะกรรมการบริหารพรรคแต่อย่างใด

(ข) หลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคนี้เป็นหลักการที่สืบเนื่องมาจากหลักการข้อแรก กล่าวคือ เมื่อสมาชิกพรรคการเมืองทุกคนเป็นเจ้าของพรรคการเมืองร่วมกัน ก็ต้องถือตามหลักเจ้าของกรรมสิทธิ์รวมว่า สมาชิกพรรคการเมืองแต่ละคนนั้นเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดนั้นคนละเท่า ๆ กัน ดังนั้น อำนาจดังกล่าวของทุกคนจึงต้องมืออย่างเสมอภาคกัน และด้วยเหตุดังกล่าวสิทธิที่พึงมีพึงได้ของสมาชิกพรรคทุกคนต้องเท่ากัน พรรคการเมืองจะปฏิบัติกับสมาชิกพรรคคนใดให้แตกต่างไปจากสมาชิกคนอื่นมิได้ถ้าไม่มีเหตุผลอันสมควร หลักความเสมอภาค เช่น สมาชิกพรรคการเมืองทุกคนต้องมีหนึ่งคะแนนเสียงเท่ากันเวลาลงคะแนนเสียงหรือเกณฑ์ในการให้คะแนนให้โทษแก่สมาชิกต้องเท่าเทียมกัน เป็นต้น

² ฌ็องฌัก กัลยาศิริ (2554) ประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองกับการคัดเลือกผู้รับสมัครเลือกตั้งของพรรคการเมือง

³ “Power trends to corrupt, absolute power corrupts absolutely” คำกล่าวของ Sir John Emerich Edward Dalberg-Acton (Lorcl Acton) อ้างในฌ็องฌัก กัลยาศิริ (2554) ประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองกับการคัดเลือกผู้รับสมัครเลือกตั้งของพรรคการเมือง

(ค) หลักความมีสิทธิเสรีภาพ

หลักความมีสิทธิเสรีภาพดังกล่าวก็เป็นเหตุมาจากการที่ทุกคนมีความเสมอภาคกัน สมาชิกพรรคทุกคนจึงชอบที่จะมีสิทธิเสรีภาพของตนได้ トラบเท่าที่ไม่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของสมาชิกพรรคคนอื่น ๆ และสิทธิเสรีภาพนี้เป็นเครื่องแสดงความเป็นเสรีประชาธิปไตย เนื่องจากหากสมาชิกพรรคทุกคนไม่มีสิทธิเสรีภาพ ถึงแม้จะบอกว่าอำนาจสูงสุดของพรรคการเมืองเป็นของสมาชิกพรรคการเมือง แต่สมาชิกพรรคการเมืองก็ไม่มีสิทธิเสรีภาพ และต้องผูกพันที่จะปฏิบัติตามแต่ที่พรรคการเมืองต้องการแต่งตั้งการแต่เพียงอย่างเดียว หลักเสรีภาพประชาธิปไตยก็คงจะไม่มี ความหมาย ไม่ค่อยแตกต่างกับระบบเผด็จการสักเท่าไร

(ง) หลักการปฏิบัติตามเสียงข้างมาก และเคารพสิทธิเสียงข้างน้อย

เนื่องด้วยการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยคนหมู่มากมิใช่ การปกครองโดยคนเพียงคนเดียว ดังนั้น ในคนหมู่มากเหล่านั้นย่อมมีความเห็นที่หลากหลายแตกต่างกันไป จึงต้องมีวิธีการที่จะจัดการความเห็นของคนหมู่มากเท่านั้น โดยวิธีการทางประชาธิปไตย คือ การปฏิบัติตามเสียงข้างมาก แต่อย่างไรก็ตามหากการปกครองเสียงข้างมากนั้น ไม่มีหลักประกันใด ๆ ให้แก่เสียงข้างน้อยหรือไม่เคารพเสียงข้างน้อยเลย ก็อาจเกิดการปกครองที่เป็นการกดขี่เสียงข้างน้อยโดยเสียงข้างมากได้ ซึ่งมีใช้หลักการของประชาธิปไตย ในระบอบประชาธิปไตยนั้นเสียงข้างน้อยต้องมีหลักประกัน และต้องได้รับการคุ้มครอง เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ และการตรวจสอบเสียงข้างมาก เป็นต้น

ดังที่ได้กล่าวมา เห็นได้ว่าความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองนั้น เป็นสิ่งที่พรรคการเมืองจะต้องมี หรือกล่าวคือ ถือเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่พรรคการเมืองจะต้องมี ทั้งนี้ เพื่อให้การปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตยดำเนินอยู่ได้ หากปล่อยให้พรรคการเมืองไม่มีความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองแล้ว ก็จะเป็นการทำลายการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตย

3. บทบัญญัติของกฎหมายกับการส่งเสริมและพัฒนาพรรคการเมือง⁴

ประเทศไทยมีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิของประชาชนในการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นครั้งแรก ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 แต่ในสมัยนั้นไม่ได้มีการตรากฎหมายพรรคการเมืองขึ้นมารองรับ ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติพรรคการเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก คือพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 และมีการตราพระราชบัญญัติพรรคการเมืองขึ้นอีก ได้แก่พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 กรณีของประเทศไทยมีความเชื่อว่าการมีพรรคการเมืองโดยไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับ จะทำให้พรรคการเมืองไม่รับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัย และไม่สามารถควบคุมให้พรรคดำเนินงานไปในแนวทางที่เหมาะสมที่ถูกต้อง ดังนั้น จึงได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองตลอดในช่วงที่ยอมให้มีพรรคการเมืองได้ ลักษณะของพระราชบัญญัติพรรคการเมืองทั้งหลายมีหลักการคล้ายคลึงกัน คือ การจัดตั้งพรรคต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดรวมทั้งสิทธิ บทบาท การดำเนินงาน และการสิ้นสุดของพรรคการเมือง ที่สำคัญก็คือการมีกฎหมาย

⁴บุญเสริม นาคสาร (2555) หลักประชาธิปไตยของพรรคการเมืองไทย วารสารจุดนิติ ปีที่ : 5 ฉบับที่ : 1 หน้า : 59 - 83

พรรคการเมืองก็เพื่อให้พรรคการเมืองมีฐานะเป็นนิติบุคคลมีความรับผิดชอบ เป็นโจทก์จำเลยในศาลได้ แต่กฎหมายพรรคการเมืองในระยะหลัง เช่น พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น เช่น บทบัญญัติบังคับให้จัดตั้งสาขาพรรค การจัดโครงสร้างภายในพรรค และการดำเนินงานของพรรคในรายละเอียด เช่น การประชุมใหญ่ของพรรคต้องดำเนินการอย่างไร เหตุผลในการบัญญัติรายละเอียดมากขึ้น นั้น อาจเป็นไปได้ว่าเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในกฎหมาย ฉบับก่อน ๆ และเพื่อบังคับให้พรรคดำเนินการต่าง ๆ ให้เกิดความมั่นคงในตัวของตัวเอง เช่น ต้องมีการจัดโครงสร้างที่เป็นระบบ มีนโยบายที่ชัดเจน มีสาขาพรรคกระจายทั่วไป เพื่อให้พรรคได้รับฐานสนับสนุนที่กว้างขวางอันจะทำให้พรรคมั่นคง ไม่ต้องการให้มีการตั้งพรรคเป็นแบบห้องถื่นนิยม หรือพรรคเฉพาะกิจเพื่อประโยชน์เฉพาะหน้าบางอย่าง (3) การใช้กฎหมายช่วยส่งเสริมการพัฒนาพรรคการเมืองนั้น ต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการบังคับให้เกิดวินัย และความรับผิดชอบต่อเสรีภาพ ความสมดุลในเรื่องนี้อาจดูได้จากการจัดตั้งพรรคการเมือง ในประเทศที่ใช้ระบบเผด็จการจะให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของพรรคการเมืองมักยอมให้พรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจทางการเมือง และอาจมีกฎหมายห้ามตั้งพรรคอื่น ๆ แม้ในกรณีที่ยินยอมให้มีพรรคอื่น ๆ ได้ก็จะไม่ให้มีอิทธิพลหรืออำนาจแต่อย่างใด เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองถูกจำกัดอย่างมากโดยอ้างว่าการมีพรรคการเมืองหลายพรรคทำให้การเมืองไร้เสถียรภาพมีความวุ่นวาย ส่วนประเทศที่เป็นเสรีประชาธิปไตยเต็มที่จะเน้นเรื่องเสรีภาพของการจัดตั้งพรรคการเมืองและเสรีภาพของพรรคการเมืองในการดำเนินกิจการทางการเมือง ในระบบนี้จึงมีพรรคการเมืองได้หลายพรรคและต้องการเน้นระบอบหลายพรรค เช่น เยอรมนี และกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย เป็นต้น สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญได้มีเจตนารมณ์ให้การจัดตั้งพรรคการเมืองทำได้ง่าย เพราะเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของบุคคลที่จะรวมกลุ่มกันทางการเมือง ดังนั้น กฎหมายพรรคการเมืองจะต้องสนองเจตนาดังกล่าวของรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองเชื่อว่าไม่มีขอบเขตจำกัด เช่น การจัดตั้งที่ขัดกับระบบเสรีประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทำได้ หรือไม่สนับสนุนให้มีการจัดตั้งพรรคห้องถื่นนิยมที่หัวรุนแรงหรือเข้มข้นเกินไป (4) เมื่อพิจารณาพรรคการเมืองไทยในแง่มุมของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว กล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้รับรองเสรีภาพของประชาชนในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง และคุ้มครองความเป็นประชาธิปไตยของพรรคการเมือง โดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรทำหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือไม่ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 47 ดังนี้ “มาตรา 47 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้น ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ การจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการ และข้อบังคับของพรรคการเมืองต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ซึ่งเห็นว่ามีมติหรือ

ข้อบังคับในเรื่องใดของพรกการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับดังกล่าวขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้มติหรือข้อบังคับนั้นเป็นอันยกเลิกไป” ต่อมา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65 ได้บทบัญญัติรับรองเสรีภาพของประชาชนในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง และคุ้มครองความเป็นประชาธิปไตยของพรรคการเมืองไว้ โดยมีข้อความที่เหมือนกันกับมาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 นอกจากนี้แล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68 ได้บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่ควบคุมตรวจสอบการใช้สิทธิและเสรีภาพของพรรคการเมืองไว้ด้วย กล่าวคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63 บัญญัติว่า “มาตรา 63 บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้รู้เห็นการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าวในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้” รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68 บัญญัติว่า “บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้ทราบการกระทำดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการดังกล่าวในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองตามวรรคสาม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่ยังกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งดังกล่าว”

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65 มิได้บัญญัติให้ความหมายของ “หลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และทางวิชาการได้อธิบายว่า หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย⁵ คือ “การยอมรับนับถือ ความสำคัญและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาค และเสรีภาพในการดำเนินชีวิต”

⁵ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. หลักรัฐศาสตร์. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. หน้า 73

ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองนั้น อาจค้นหาได้จากคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้พิจารณาวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำหรือการดำเนินงานของพรรคการเมือง

4. ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณา วินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย และคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็น สำคัญ ตลอดจนการวินิจฉัยปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างรัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือ องค์การตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้การวินิจฉัยเกี่ยวกับการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง และปกป้องคุ้มครองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ก็เป็นอีก อำนาจหน้าที่หนึ่งที่สำคัญ เมื่อตรวจสอบคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว พบว่า มีคำวินิจฉัย ศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2554 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 26/2554 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2556 ที่มีบทบาทในการคุ้มครองหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง และปกป้องคุ้มครอง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนี้

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 26/2554 ลงวันที่ 27 เมษายน 2554 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ร้อยตรี ปรพล อติเรกสาร) ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า มติของพรรคเพื่อไทย มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65 วรรคสาม หรือไม่

สำหรับประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ให้เหตุผลในคำวินิจฉัยไว้ในประเด็นที่ว่า มติของพรรค ผู้ถูกร้องดังกล่าวมีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 65 วรรคสาม หรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญ เห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา 122 บัญญัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ผู้แทนปวงชนชาวไทยดังกล่าว รัฐธรรมนูญได้ให้ความเป็นอิสระใน การตัดสินใจในเรื่องการออกเสียงลงคะแนนเลือกหรือให้ความเห็นชอบให้บุคคลดำรงตำแหน่ง การจัดทำ กฎหมายที่อยู่ในอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ และการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายบริหารที่ได้ แดลงนโยบายไว้ต่อรัฐสภาไม่ว่าจะเป็นการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปราย ไม่ไว้วางใจ แต่รัฐธรรมนูญ มาตรา 101 (3) ก็กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรค การเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในกรณีที่มีการเลือกตั้งทั่วไปเพราะเหตุยุบสภา ต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่ เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าสามสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง และรัฐธรรมนูญ มาตรา 106 (7) บัญญัติให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงด้วยเหตุลาออกจากพรรคการเมืองที่ตนเป็น สมาชิกหรือพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกมีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของที่ประชุมร่วมของ คณะกรรมการบริหารของพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองนั้น ให้พ้นจาก

การเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นมีสิทธิอิทธิพลมติดิของพรรคการเมืองดังกล่าว ต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยคัดค้านว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 65 พรรคสามก่่าวคือ ขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กรณีจึงเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีเจตนารมณ์ที่จะเสริมสร้างพรรคการเมืองให้เป็นองค์กรทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญที่มีความเข้มแข็ง เป็นรากฐานที่มั่นคงของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วยการกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการเสนอและการพิจารณากฎหมาย การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ การพิจารณาให้ความเห็นชอบพระราชกำหนด การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินโดยการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ การเสนอญัตติซึ่งรวมถึงการตั้งคณะกรรมการ ทลอดจน การเข้าชื่อเพื่อควบคุมกฎหมายมิให้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เป็นต้น และกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่ในขณะเดียวกันเพื่อป้องกันมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกครอบงำหรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของพรรคการเมืองจนขาดความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่หรือการตัดสินใจใด ๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่เป็นผู้แทนปวงชน รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองเรื่องดังกล่าวนี้ไว้ในมาตรา 122 ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย โดยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ และต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย โดยปราศจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์ และยังมียืนยันหลักการนี้ในมาตรา 162 พรรคสอง ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอิสระจากมติพรรคการเมืองในการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ จึงกล่าวได้ว่าบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองเป็นบทบัญญัติเริ่มต้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและกระทำกิจกรรมทางการเมืองในระดับของการเข้าใช้อำนาจรัฐ โดยองค์กรพรรคการเมืองอันเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มิใช่เป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิของบุคคลที่เข้าร่วมกับพรรคการเมืองนั้นจะต้องปฏิบัติตามมติของพรรคการเมืองในทุกกรณี หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งกรรมการบริหารพรรคหรือสมาชิกของพรรคการเมืองเห็นว่ามีมติของพรรคการเมืองใดมีลักษณะตามมาตรา 65 พรรคสามก่่าว ก็ย่อมใช้สิทธิให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้โดยที่บุคคลนั้นไม่จำต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้นแต่อย่างใด ในทางกลับกันพรรคการเมืองก็สามารถคัดกรองบุคคลเข้าร่วมอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันเพื่อร่วมกันพัฒนาให้พรรคการเมืองของตนมีความเข้มแข็ง อันนำไปสู่ความเป็นสถาบันในทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้พรรคการเมืองมีกระบวนการให้สมาชิกของพรรคพ้นจากการเป็นสมาชิก หากเห็นว่าสมาชิกผู้นั้นมีแนวคิดหรือการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายพรรคการเมืองที่ผู้นั้นสังกัด

เมื่อพิจารณาเหตุที่พรรคผู้ถูกร้องมีมติให้ผู้ร้องพ้นจากการเป็นสมาชิกพรรคซึ่งประกอบด้วยเหตุผลที่สำคัญ กล่าวคือ ผู้ร้องเข้าร่วมงานสัมมนาของพรรคภูมิใจไทย ที่จัดขึ้น ณ จังหวัดสกลนครและได้แสดงตนปรากฏต่อสาธารณชนอย่างเปิดเผยโดยการแถลงเปิดตัวและขึ้นป้ายขนาดใหญ่ริมทางหลวงประกาศแสดงตนว่าเป็นสมาชิกของพรรคภูมิใจไทย ทั้งผู้ร้องได้แถลงข่าวต่อสื่อมวลชนว่าผู้ร้องจะเข้าร่วมดำเนินงานทางการเมืองกับพรรคภูมิใจไทย กรณีของผู้ร้องตามข้อเท็จจริงที่ได้ความข้างต้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความ

ประพจน์ของผู้ร้องเองที่แสดงตัวเสมือนเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นแม้จะยังมีได้สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นอย่างเป็นทางการก็ตาม เหตุที่ผู้ร้องไม่ลาออกจากพรรคการเมืองผู้ถูกร้องแล้วย้ายไปสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นก็เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งสถานะภาพเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น ความประพจน์ของผู้ร้องดังกล่าวเป็นเรื่องส่วนตัวของผู้ร้องมิได้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่พรรคผู้ถูกร้องเห็นว่ากรกระทำของผู้ร้องเป็นการผิดข้อบังคับของพรรคอย่างร้ายแรง และมีมติให้ผู้ร้องพ้นจากสมาชิกของพรรคจึงมิใช่เป็นเรื่องที่มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแต่อย่างใด สำหรับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2542 ที่ผู้ร้องอ้างถึงนั้น เป็นเรื่องมติของพรรคประชากรไทยที่ลบชื่อสมาชิกพรรคออกจากทะเบียนสมาชิกพรรคประชากรไทย เนื่องมาจากการลงมติในสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ ในสภาผู้แทนราษฎร มิใช่เรื่องความประพจน์ส่วนตัว ข้อเท็จจริงจึงไม่ตรงกับกรณีของผู้ร้อง

ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า มติของพรรคเพื่อไทย ผู้ถูกร้อง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2553 ให้ร้อยตรี ปรพล อติเรกสาร ผู้ร้อง พ้นจากการเป็นสมาชิกพรรคเพื่อไทยนั้นมิได้มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของผู้ร้องตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65 วรรคสาม ให้ถือว่าสมาชิกภาพความเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของผู้ร้องสิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2554 วันที่ 27 เมษายน 2554 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นายจุมพฏ บุญใหญ่) ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า มติของพรรคเพื่อไทย มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65 วรรคสาม หรือไม่

สำหรับประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ให้เหตุผลในคำวินิจฉัยไว้ในประเด็นที่ว่า มติของพรรคผู้ถูกร้องดังกล่าวมีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 65 วรรคสาม หรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญ เห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา 122 บัญญัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ผู้แทนปวงชนชาวไทยดังกล่าว รัฐธรรมนูญได้ให้ความเป็นอิสระในการตัดสินใจในเรื่องการออกเสียงลงคะแนนเลือกหรือให้ความเห็นชอบให้บุคคลดำรงตำแหน่ง การจัดทำกฎหมายที่อยู่ในอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ และการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของฝ่ายบริหารที่ได้แถลงนโยบายไว้ต่อรัฐสภาไม่ว่าจะเป็นการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ แต่รัฐธรรมนูญ มาตรา 101 (3) ก็กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันนับถึงวันเลือกตั้งเว้นแต่ในกรณีที่มีการเลือกตั้งทั่วไปเพราะเหตุยุบสภา ต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแต่

เพียงพรรคเดียวเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าสามสิบวันนับถึงวันเลือกตั้ง และรัฐธรรมนูญ มาตรา 106 (7) บัญญัติให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงด้วยเหตุลาออกจากพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก หรือพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกมีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของที่ประชุมร่วมของคณะกรรมการบริหารของพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองนั้น ให้พ้นจากการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิก แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นมีสิทธิอุทธรณ์มติของพรรคการเมืองดังกล่าวต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ โดยคัดค้านว่ามติดังกล่าวมีลักษณะตามมาตรา 65 วรรคสาม กล่าวคือ ขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กรณีจึงเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีเจตนารมณ์ที่จะเสริมสร้างพรรคการเมืองให้เป็นองค์กรทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญที่มีความเข้มแข็ง เป็นรากฐานที่มั่นคงของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ด้วยการกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการเสนอและการพิจารณากฎหมาย การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ การพิจารณาให้ความเห็นชอบพระราชกำหนด การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินโดยการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ การเสนอญัตติซึ่งรวมถึงการตั้งคณะกรรมการการ ตลอดจนการเข้าชื่อเพื่อควบคุมกฎหมายมิให้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เป็นต้น และกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่ในขณะเดียวกัน เพื่อป้องกันมิให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกรวบงำหรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของพรรคการเมืองจนขาดความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่หรือการตัดสินใจใด ๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่เป็นผู้แทนปวงชน รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองเรื่องดังกล่าวนี้ไว้ในมาตรา 122 ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยโดยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ และต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย โดยปราศจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์ และยืนยันหลักการนี้ในมาตรา 162 วรรคสอง ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอิสระจากมติพรรคการเมืองใน การตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ จึงกล่าวได้ว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองเป็นบทบัญญัติเริ่มต้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและกระทำกิจกรรมทางการเมืองในระดับของการเข้าใช้อำนาจรัฐ โดยองค์กรพรรคการเมืองอันเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มิใช่เป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิของบุคคลที่เข้าร่วมกับพรรคการเมืองนั้นจะต้องปฏิบัติตามมติของพรรคการเมืองในทุกกรณี หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้ง กรรมการบริหารพรรคหรือสมาชิกของพรรคการเมืองเห็นว่ามีมติของพรรคการเมืองใดมีลักษณะตามมาตรา 65 วรรคสาม ก็ย่อมใช้สิทธิให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้โดยที่บุคคลนั้นไม่จำต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้นแต่อย่างใด ในทางกลับกันพรรคการเมืองก็สามารถคัดกรองบุคคลเข้าร่วมอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันเพื่อร่วมกันพัฒนาให้พรรคการเมืองของตนมีความเข้มแข็ง อันนำไปสู่ความเป็นสถาบันในทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้พรรคการเมืองมีกระบวนการให้สมาชิกของพรรคพ้นจากการเป็นสมาชิก หากเห็นว่าสมาชิกผู้นั้นมีแนวคิดหรือการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายพรรคการเมืองที่ผู้นั้นสังกัด เมื่อพิจารณาเหตุที่พรรคผู้ถูกร้องมีมติให้ผู้ร้องพ้นจากการเป็นสมาชิกพรรค ซึ่งประกอบด้วยเหตุผลที่สำคัญ กล่าวคือ ผู้ร้องขึ้นเวทีในงานสัมมนา

ของพรรคภูมิใจไทย ที่จัดขึ้น ณ จังหวัดสกลนคร ระหว่างวันที่ 5 - 7 มิถุนายน 2552 โดยผู้ร้องถอดเสื้อ ออกแล้วนาเสื้อที่มีสัญลักษณ์ของพรรคภูมิใจไทยมาสวมแทนโดยมีหัวหน้าพรรคภูมิใจไทยช่วยสวมใส่ พร้อมทั้งได้ร่วมรณรงค์และแสดงตนในขบวนแห่ของพรรคภูมิใจไทยโดยสวมเสื้อของพรรคภูมิใจไทยอยู่ตลอดเวลา และผู้ร้องได้แถลงข่าวต่อสื่อมวลชนว่าจากนี้ผู้ร้องจะเข้าร่วมกิจกรรมพรรคภูมิใจไทยอย่างเต็มตัวและผู้ร้อง ไม่ได้อยู่พรรคเพื่อไทยแล้ว กรณีของผู้ร้องตามข้อเท็จจริงที่ได้ความข้างต้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติของผู้ร้องเองที่แสดงตัวเสมือนเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่น แม้จะยังมีได้สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นอย่างเป็นทางการก็ตาม เหตุที่ผู้ร้องไม่ลาออกจากพรรคการเมืองผู้ถูกร้องแล้วย้ายไปสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นก็เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งสถานะภาพเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น ความประพฤติของผู้ร้องดังกล่าวเป็นเรื่องส่วนตัวของผู้ร้อง มิได้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การที่พรรคผู้ถูกร้อง เห็นว่าการกระทำของผู้ร้องเป็นการผิดข้อบังคับของพรรคอย่างร้ายแรง และมีมติให้ผู้ร้องพ้นจากสมาชิกของพรรค จึงมิใช่เป็นเรื่องที่มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแต่อย่างใด สำหรับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2542 ที่ผู้ร้องอ้างถึงนั้น เป็นเรื่องมติของพรรคประชากรไทยที่ลบชื่อสมาชิกพรรคออกจากทะเบียนสมาชิกพรรคประชากรไทย เนื่องมาจากการลงมติในสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎร มิใช่เรื่องความประพฤติส่วนตัว ข้อเท็จจริงจึงไม่ตรงกับกรณีของผู้ร้อง

ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า มติของพรรคเพื่อไทย ผู้ถูกร้อง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2553 ให้นายจุมพฏ บุญใหญ่ ผู้ร้อง พ้นจากการเป็นสมาชิกพรรคเพื่อไทยนั้น มิได้มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของผู้ร้องตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65 วรรคสาม ให้ถือว่าสมาชิกภาพความเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของผู้ร้องสิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย

(3) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2556 ลงวันที่ 4 กันยายน 2556 เรื่อง นายสฤกษ์ศรี ประดับศรี กับสมาชิกพรรคเพื่อไทย รวม 108 คน ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า มติของพรรคเพื่อไทย ที่อนุญาตให้นายสฤทธิพร นาคสุข ลาออกจากการเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ จะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 65 วรรคสาม หรือไม่

สำหรับประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญได้ให้เหตุผลในคำวินิจฉัยไว้ในประเด็นที่ว่า มติของพรรคผู้ถูกร้องดังกล่าวมีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญหรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 65 วรรคสาม หรือไม่ ศาลรัฐธรรมนูญ เห็นว่า หลังจากประกาศผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2554 แล้ว ไม่ปรากฏชื่อนายสฤทธิพร นาคสุข เป็นผู้ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อของพรรคเพื่อไทย สถานภาพการเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อจึงสิ้นสุดลง จึงไม่อยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติ

มาตรา 45 (13) ของพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 หลักการตามบทบัญญัติดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 102 (9) และรัฐธรรมนูญ มาตรา 103 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง กำหนดหลักเกณฑ์ไว้สำหรับกรณีผู้สมัครรับเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ทั้งรัฐธรรมนูญ มาตรา 103 วรรคสาม จะมีผลบังคับใน ระหว่างที่ยังมิได้มีการประกาศผลการเลือกตั้งเท่านั้น การถอนตัวจากการสมัครรับเลือกตั้งภายหลังจากการ เลือกตั้งได้เสร็จสิ้นไปแล้ว ย่อมทำได้โดยชอบประกอบกับข้อเท็จจริงไม่ปรากฏว่า ผู้ถูกร้องที่ 1 มีมติอนุญาต ให้นายสิทธิพร นาคสุข ลาออกจากการเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ เพื่อสมัครรับเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร เนื่องจากไม่เคยได้รับหนังสือลาออกของนายสิทธิ พร นาคสุข อีกทั้งผู้ร้องก็ไม่สามารถนำมติของผู้ถูกร้องที่มาแสดงตามที่กล่าวอ้างได้ ดังนั้น จึงฟังไม่ได้ว่า พรรคผู้ถูกร้องที่ 1 มีมติอนุญาตให้นายสิทธิพร นาคสุข ลาออกจากการเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ เพื่อสมัครรับเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดยโสธร กรณีจึงไม่มีมูลอันจะเป็นการกระทำที่ขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 65 วรรคสาม ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัย ให้อยกคำร้อง

5. บทสรุป

“พรรคการเมือง” เป็นเครื่องมือที่สะท้อนความหลากหลายในสังคมประชาธิปไตย ช่วยในการสร้าง และแสดงออกซึ่งเจตจำนงของปวงชน และทำหน้าที่เชื่อมโยงการเมืองส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ดังนั้น กฎหมายพรรคการเมืองจึงรับรองให้พรรคการเมืองสามารถดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้อย่างเสรี หรือการ กำหนดข้อบังคับของพรรคการเมือง ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ต้องเคารพหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 65 ที่กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมือง ซึ่งการบังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมืองมีขึ้นครั้งแรก ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพให้รัฐบาล แต่การกำหนด ดังกล่าวกลับส่งผลกระทบต่อการเมืองในประเทศอย่างเห็นได้ชัด ที่มีปัญหาในเรื่องการแบ่งแยกอำนาจ ระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร เพราะหัวหน้าฝ่ายบริหารคือนายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง โดยตรงจากประชาชน แต่มาจากเสียงข้างมากของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ใครที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีจึง ต้องมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อนายกรัฐมนตรีมีเสียงข้างมาก นายกรัฐมนตรีจึงสามารถครอบงำ สภาผู้แทนราษฎรได้ และเครื่องมือของรัฐบาลที่ใช้ในการครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติก็คือ “พรรคการเมือง” จึงก่อให้เกิดปัญหาเผด็จการโดยพรรคการเมือง โดยรัฐบาลใช้พรรคการเมืองครอบงำสภาผู้แทนราษฎร เหลือ เพียงฝ่ายค้านที่ทำหน้าที่ตรวจสอบถ่วงดุลรัฐบาล ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบถ่วงดุลอะไรได้มากเพราะเป็นเสียง ข้างน้อย และเมื่อประเทศไทยไม่มีหลักประชาธิปไตยภายในพรรค คนที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเชื่อฟัง และจงรักภักดีก็คือหัวหน้าพรรคหรือนายทุนพรรค

หลังจากศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ 25/2554 คำวินิจฉัยที่ 26/2554 และคำวินิจฉัยที่ 12/2556 ซึ่งคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ 2 คดีแรก ได้อธิบาย มติของพรรคเพื่อไทย ผู้ถูกร้อง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2553 ที่ให้นายจุมพฏ บุญใหญ่ และร้อยตรี ปรพล อติเรกสาร ผู้ร้อง พ้นจากการเป็นสมาชิกพรรคเพื่อไทยนั้น มิได้มีลักษณะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนายจุมพฏ บุญใหญ่ และร้อยตรี ปรพล อติเรกสาร ตามรัฐธรรมนูญหรือข้อขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามมาตรา 65 วรรคสาม ให้ถือว่าสมาชิกภาพความเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนายจุมพฏ บุญใหญ่ และร้อยตรี ปรพล อติเรกสาร สิ้นสุดลงนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความประพฤติ แม้ว่าผู้ร้องยังไม่ได้สมาชิกเป็นสมาชิกของพรรคอื่น และเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ได้เกี่ยวกับการสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สำหรับมติพรรคเพื่อไทยที่มีมติขับนายจุมพฏ บุญใหญ่ และร้อยตรี ปรพล อติเรกสาร พ้นจากการเป็นสมาชิกพรรคนั้นเนื่องจากทั้ง 2 ไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับพรรคเพื่อไทย ที่ไปร่วมกิจกรรมและปฏิบัติตัวเหมือนเป็นสมาชิกพรรคภูมิใจไทย

จากคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นหลักประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองได้ดังนี้

(1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีเจตนารมณ์ที่จะเสริมสร้างพรรคการเมืองให้เป็นองค์กรทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญที่มีความเข้มแข็ง เป็นรากฐานที่มั่นคงของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วยการกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการเสนอและการพิจารณากฎหมาย การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ การพิจารณาให้ความเห็นชอบพระราชกำหนด การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินโดยการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ การเสนอญัตติซึ่งรวมถึงการตั้งคณะกรรมการการ ตลอดจนการเข้าชื่อเพื่อควบคุมกฎหมายมิให้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เป็นต้น และกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมือง

(2) รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองเป็นบทบัญญัติเริ่มต้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและกระทำกิจกรรมทางการเมืองในระดับของการเข้าใช้อำนาจรัฐโดยองค์กรพรรคการเมืองอันเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มิใช่เป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิของบุคคลที่เข้าร่วมกับพรรคการเมืองนั้นจะต้องปฏิบัติตามมติของพรรคการเมืองในทุกกรณี

(3) หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งกรรมการบริหารพรรคหรือสมาชิกของพรรคการเมืองเห็นว่ามติของพรรคการเมืองใดมีลักษณะตามมาตรา 65 วรรคสาม ก็ย่อมใช้สิทธิให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้โดยที่บุคคลนั้นไม่จำเป็นต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองนั้นแต่อย่างใด ในทางกลับกันพรรคการเมืองก็สามารถคัดกรองบุคคลเข้าร่วมอุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันเพื่อร่วมกันพัฒนาให้พรรคการเมืองของตนมีความเข้มแข็ง อันนำไปสู่ความเป็นสถาบันในทางการเมืองซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้พรรคการเมืองมีกระบวนการให้สมาชิกของพรรคพ้นจากการเป็นสมาชิก หากเห็นว่าสมาชิกผู้นั้นมีแนวคิดหรือการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับแนวนโยบายพรรคการเมืองที่ผู้นั้นสังกัด

(4) ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2550 จะได้แก้ปัญหาดำเนินการนำหลักอิสระอาณัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลับมาอีกครั้งในมาตรา 122 โดยบัญญัติว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยโดยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ ...” และยังมีบัญญัติไว้ในมาตรา 162 วรรคสอง อีกว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอิสระจากมติพรรคการเมืองในการตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ” แต่ รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2550 ยังคงบังคับให้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรค และให้พรรคการเมืองสามารถขับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกจากพรรคโดยมีผลทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องพ้นสมาชิกภาพ ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลก ที่ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอิสระจากอาณัติของพรรค แต่บังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคการเมือง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสองประการ คือ หนึ่ง หลักอิสระอาณัติไม่อาจใช้ได้จริง เนื่องจากยังบังคับให้สังกัดพรรคการเมือง สอง ถ้ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใช้หลักอิสระอาณัติ ก็จะเกิดปัญหาว่าต้องอยู่ด้วยกันในพรรคต่อไป ถึงแม้จะมีความคิดเห็นและแนวทางทางการเมืองไม่ตรงกันอีกต่อไปแล้ว ก็จะกลายเป็นเสรีภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยไม่ต้องมีวินัยพรรค ซึ่งแทนที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวกลับยิ่งทำให้ปัญหามีมากขึ้นดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้

ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ได้มีการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญและศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเพียง 3 คดี เท่านั้น ซึ่งถือว่ามีจำนวนคติน้อยมาก ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่เป็นประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองอยู่จำนวนมาก และระบบกฎหมายก็เปิดกว้างให้สามารถยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้อย่างไม่ยากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่เป็นสมาชิกพรรคการเมือง หากประสงค์จะยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งกฎหมายกำหนดจำนวนผู้ยื่นคำร้องไว้ไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยคนคนเท่านั้น ดังนั้น หนทางทางแก้ปัญหของระบบรัฐสภาของประเทศไทยที่ดีที่สุด คือ การทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติไม่ถูกรัฐบาลครอบงำโดยใช้พรรคการเมืองอีกต่อไป โดยการไม่บังคับให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรค ซึ่งจะเป็นการแบ่งแยกอำนาจระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ และจะทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถทำหน้าที่ผู้แทนปวงชนได้อย่างแท้จริง ไม่อยู่ภายใต้รัฐบาล และจะทำให้การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารกลับคืนมาอีกครั้ง

บรรณานุกรม

หนังสือ

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. หลักรัฐศาสตร์. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ณัฐนันท์ กัลยาศิริ ประชาธิปไตยภายในพรรคการเมืองกับการคัดเลือกผู้รับสมัครเลือกตั้งของพรรคการเมือง
2554

บทความและเอกสาร

บุญเสริม นาคสาร (2555) หลักประชาธิปไตยของพรรคการเมืองไทย วารสารจลนิตี ปีที่ : 5 ฉบับที่ : 1
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2557) จุลสาร เรื่อง การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบ
ประชาธิปไตย

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2554

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 26/2554

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2556